

ZALAGAČKE PLATFORME ŽENA U BiH

PRAVO NA RODITELJSTVO I RODITELJSKA PRAVA ŽENA U
BOSNI I HERCEGOVINI

IMPRESSUM:

Autorica: Almina Šatrović

Lektura: Marija Vuletić

Prelom i dizajn: Merisa Bašić i Tanja Ćurić

Izdavačice: Fondacija CURE

Urednica: Masha Durkalić

Za izdavačice: Jadranka Miličević

Ovaj materijal je u cjelosti finansiran od strane Švedske međunarodne agencije za razvoj (SIDA) i organizacije Kvinna till Kvinna. SIDA i Kvinna till Kvinna se nužno ne slažu s iznesenim mišljenjima. Autorica je u potpunosti odgovorna za sadržaj.

Materijal nije moguće kopirati bez dozvole izdavačica.

Sarajevo, novembar/studeni 2016. godine

SADRŽAJ

Predgovor	3
Uvod	5
Roditeljstvo u savremenom društvenom kontekstu.....	9
Marginalizovane porodične zajednice	15
Jednoroditeljske porodice / Samostalne roditeljke.....	15
LBT* porodice.....	17
Porodice u kojima je jedan/na od roditelja/ki osoba s invaliditetom....	18
Međunarodni dokumenti koji su osnova za utvrđivanje ženskih ljudskih prava u oblasti roditeljstva	21
Postojanje i primjena prava žena na roditeljstvo u Bosni i Hercegovini.....	26
Propisi koji uređuju zaštitu majke i majčinstva na području Federacije BiH i Republike Srpske	26
Hraniteljstvo.....	30
Vantjelesna oplodnja	30
Usvojenje	32
Pravo žene na izbor, seksualno-reproduktivno zdravlje i besplatnu kontracepciju....	33
Nasilje u porodici i roditeljstvo.....	34
Zaključak	39
Preporuke	40
Literatura.....	41
O autorici	43

PREDGOVOR

Fondacija CURE je u 2015. godini pokrenula novu inicijativu kojom nastoji osnažiti aktivistkinje i žene aktivne u politici da društveno-politička pitanja u cjelosti posmatraju iz ženske perspektive. Naša želja je pokrenuti zalagačke aktivnosti na cijelom području Bosne i Hercegovine putem kojih bi javnosti bila prezentovana drugačija mišljenja na pitanja koja život znače, a u čijem rješavanju ženska strana nema priliku da iznese svoje stavove. Naš rad se bazira na iskustvima koja dijelimo sa ženama iz malih lokalnih sredina, ali i onih u samim centrima moći. Mi osluškujemo, dijelimo i diskutujemo te na osnovu zajedničkog iskustva nudimo moguća rješenja.

Fondacija CURE smatra da je ženska politička participacija i uspostavljanje principa socijalne pravde i jednakosti svih ključ za napredak Bosne i Hercegovine. Ne samo da smo još uvijek daleko od 40% zakonom zagarantovane participacije u vlasti, već vrlo često ženska pitanja ne pronalaze mjesto na agendama onih koji imaju moć donošenja odluka. Za nas je pitanje saobraćajne infrastrukture jednako važno kao i pitanje ekonomskih reformi. Mobilnost žena ima direktan uticaj na ostvarivanje prava na zdravlje i ekonomskih mogućnosti za sve generacije žena. Pitanje dostojanstvenog starenja kao i jednakih mogućnosti u obrazovanju smatramo osnovnim ženskim pitanjima.

Marginalizovane ženske društvene grupe poput samostalnih roditeljki, žena s invaliditetom, lezbejki, biseksualnih i trans* žena (LBT*), Romkinja, žena na selu, žena treće dobi i drugih ne mogu i dalje biti društveno nevidljive.

Mišljenja smo da ženska perspektiva treba da bude uključena u sve procese donošenja odluka, uključujući i mirovne pregovore, ustavne reforme i Reformsku agendu. Bez učešća svih nas i konsultacija sa svim građankama i građanima nećemo moći uživati sva Ustavom zagarantovana prava.

Publikacija koja se nalazi pred vama predstavlja doprinos Fondacije CURE i aktivistkinja okupljenih oko ideje jednakopravnosti spolova, nenasilja i jednakih prava svih građanki i građana Bosne i Hercegovine u budućnosti.

Mi smo uvijek spremne za dijalog i zajednički rad na unaprjeđenju kvalitete života svih osoba, s posebnim fokusom na žene i djevojčice u našem društvu.

Fondacija CURE

*“Roditeljstvo nije posao. To je avantura!
Biti majka znači učiti o snagama koje niste znali da imate
i doživjeti strahove za koje niste znali da postoje.”*

Linda Wooten

UVOD

Svako ljudsko biće rođenjem stiče prava koja su zagantovana brojnim međunarodnim i domaćim zakonodavnim dokumentima i propisima, a čije povrede izazivaju sankcije. Svaka pojedina država svojim Ustavom osigurava građanima/kama poštivanje tih prava. Ljudsko biće rođenjem postaje fizička osoba, tj. subjekt prava. To znači da dijete, čim se rodi, dobija pravnu sposobnost. Dovoljno je da dijete pokazuje znakove života, ali ne mora biti i sposobno za život.

Bez obzira na sveobuhvatnu ideju o ljudskim pravima širom svijeta, ona su vrlo često, čak i u modernim zapadnim društvima, kršena i nedovoljno zaštićena. Prema članu 1 Protokola broj 12 (Rim, 4. novembra 2000. godine) uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950. godina), Opća zabrana diskriminacije, u stavu 1 navedeno je: „Uživanje svih prava utvrđenih zakonom osigurano je bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, rođenje ili drugi status.” Stav 2 kaže: „Nikog nijedan organ vlasti ne smije diskriminisati ni po kojem osnovu, kao što je navedeno u stavu 1.”

Iako je mnogo država u svijetu verifikovalo navedenu Konvenciju, među njima i BiH, diskriminacija i kršenje ljudskih prava žena i djece su svakodnevnica.

U Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH, u članu 2 stoji da su osobe muškog i ženskog spola ravnopravne, da se puna ravnopravnost garantuje u svim oblastima društva, uključujući, ali ne ograničavajući

se na oblasti obrazovanja, ekonomije, zapošljavanja i rada, socijalne i zdravstvene zaštite, sporta, kulture, javnog života i medija, bez obzira na bračno i porodično stanje te da je diskriminacija na osnovu spola i spolne orijentacije zabranjena.

Spol podrazumijeva biološki uvjetovane karakteristike ljudskih bića (hromosomi, reproduktivni organi, građa tijela) na osnovu kojih se razlikuju muškarci i žene. Spol nije ista kategorija kao rod. Rod je mnogo širi pojam.

Razlikovanje muškaraca i žena na osnovu spola samo je početna tačka društvene podjele koja se prvenstveno zasniva na reproduktivnoj ulozi žene i stereotipno određenim podjelama ili rodnim ulogama muškaraca i žena u porodici, a zatim i u društvu što dalje vodi ka podjeli rada na osnovu spola, diskriminaciji i nasilju na osnovu spola.

Rod označava društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce¹.

I pored svih konvencija, zakona i drugih propisa, još uvijek postoje strašni slučajevi nasilja i diskriminacije žena i djevojčica kao ljudskih bića iz jednog jedinog razloga – jer su ženskog spola. U Kini, Indiji i Turskoj postoji praksa selekcije spola djeteta, tzv. spolna identifikacija fetusa, obavezna prenatalna dijagnostika i to isključivo zbog detekcije spola, a ne u svrhu detekcije fetalnih poremećaja (Wertz-Fletcher, 1997). Tradicionalno preferisanje sinova duboko je ukorijenjeno u sve strukture društva. U Kini i Indiji sinovi donose veći društveni prestiž jer samo muškarci mogu provoditi tradicionalne običaje. Budući da djevojčice udajom postaju dio drugih obitelji, samo sinovi predstavljaju osiguranje egzistencije roditelja u njihovoj starosti. U društvima gdje je uobičajeno da djevojke pri udaji sa sobom nose miraz, odnosno gdje su roditelji mladenke obavezni platiti miraz, preferisanje muške djece je mnogo izraženije nego u društvima gdje je mladić dužan “kupiti” mladenku od njenih roditelja ili u društvima gdje je udaja moguća bez miraza ili “kupovine” mladenke. Ubijanje novorođene ženske djece kao rješavanje problema miraza je

¹ http://zenskamreza.ba/site/wp-content/uploads/2015/02/Mapa_Zenska-prava_Fedra_Final-za-stampu.pdf

prisutno u nekim dijelovima svijeta poput siromašnih dijelova Indije². U Egiptu jednu od tri žene najmanje jednom u životu pretuče suprug, dok je u Pakistanu 80% žena izloženo nasilju u kući. U Papua Novoj Gvineji dvije trećine svih žena bivaju pretučene u braku, u Latviji žene koje su ubili supruzi predstavljaju 34,5% svih žrtava ubistava, a u Južnoj Africi svaki šesti dan barem jednu ženu ubije njen muž ili dečko³.

U Africi se svake godine obrezivanjem unakaze tijela miliona djevojčica, djevojaka i žena koje prolaze kroz brutalnu praksu genitalnog sakaćenja, tj. ženskog obrezivanja⁴. Praksa je najrasprostranjenija i najčešća u zapadnoj, istočnoj i sjeveroistočnoj Africi, u nekim zemljama Azije i Bliskog Istoka, kao i među migranticama koje vode porijeklo iz ovih regija⁵. U Bosni i Hercegovini ne postoje relevantna istraživanja na temu genitalnog sakaćenja žena i djevojčica.

Potreba za ženskim pravima javila se kao nezadovoljstvo i odgovor na česta kršenja ljudskih prava nad ženama. Prava žena se često krše bez adekvatnih posljedica za prekršitelje/ice. Prema krivičnim, materijalnim i procesnim zakonima u BiH, a posebno entitetskim, zakoni o zaštiti od nasilja u porodici te antidiskriminaciono i zakonodavstvo o rodnoj ravnopravnosti u BiH (kao relevantno zakonodavstvo koje se dotiče djela nasilja nad ženama te drugih oblika nasilja koji su s prethodnim u vezi) ne sadrže posebne osnove koje se mogu iskoristiti kao opravdanje za vršenje nasilja nad ženama. Kultura, običaji, religija, tradicija ili bilo koji drugi lični razlozi koji bi na bilo koji način uticali na krivičnu ili drugu vrstu odgovornosti počinioca nasilja ne smatraju se zakonski relevantnim opravdanjem za takva djela⁶. S druge strane, postoje izraženi naponi i institucija i nevladinih organizacija da se sudionice i tužitelji/ce educiraju o pitanjima rodno uvjetovanog nasilja⁷.

---

2 http://www.dadalos.org/kr/Menschenrechte/Grundkurs_MR3/frauenrechte/warum/sohnpraferenz.htm; Dorette Wesem, Ragnar Müllerann

3 United Nations: The World's Women 1995. Trends and Statistics. New York 1995.

4 Više o ženskom obrezivanju: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/>

5 http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/67/146

6 Analiza usklađenosti zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

7 http://www.atlantskainicijativa.org/bos/images/stories/ai/pdf/brosure/Smjernice_BOS.pdf

Prema istraživanju o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u BiH, čak 47,2% žena je tokom života bilo izloženo bar jednom obliku nasilja, dok je u toku 12 mjeseci koji su prethodili istraživanju u takvoj situaciji bilo 11,9% žena⁸.

Tradicionalna poimanja rodni uloga u BiH se manifestuju kao prijetnja za veće učešće žena u procesima odlučivanja u političkim, društvenim i ekonomskim sferama života. Naime, u zakonodavnim tijelima na nivou BiH, FBiH i RS-a, zastupljeno je svega između 17% i 22% žena.⁹

Ženska prava ideološki, filozofski i politički pravno izjednačavaju sva prava žena i muškaraca. Jasne primjere ženskih prava predstavljaju pravo na izbor, odlučivanje o prekidu trudnoće, pravo na roditeljstvo i pravo na zaštitu majke i majčinstva te pravo na potomstvo.

---

8 http://www.gcfbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/studija_prevalenca.pdf

9 <http://arsbih.gov.ba/okvirna-strategija-za-implementaciju-istanbulske-konvencije-u-bih-za-period-2015-2018/>

RODITELJSTVO U SAVREMENOM DRUŠTVENOM KONTEKSTU

Morrison¹⁰ definiše roditeljstvo kao “proces razvijanja i korištenja znanja i vještina za planiranje, stvaranje, rađanje, odgoj i/ili brigu o potomstvu”. Ova definicija nam govori da roditeljstvo počinje kada postoji plan za to i da ne uključuje samo odgajanje nego i zbrinjavanje djece.

Postoji nekoliko karakteristika roditeljstva. Na prvom mjestu, s napretkom medicinskih znanja i tehnologije, roditeljstvo postaje životni izbor. Drugo, biti roditelj/ka je doživotno opredjeljenje. Treće, ono uključuje odgovornosti roditelja/ke za fizičku i psihičku brigu o svojoj djeci. Na kraju, roditeljstvo, od rođenja djeteta, uključuje ne samo brigu i odgovornost roditelja/ki, već i svih članova/ica porodice i čitave zajednice.

Roditeljstvo ili podizanje djece je proces promocije i podrške fizičkog, psihičkog, emocionalnog, finansijskog te intelektualnog razvoja djeteta od rođenja do odraslog doba ili samostalnosti. Roditeljstvo se odnosi na odgoj i podizanje djece bez obzira na biološku vezu s djetetom.

Najčešći/a čuvar/ka djeteta je biološki/a roditelj/ka, a to mogu biti i drugi članovi/ce porodice: stariji brat ili sestra, baka ili djed, zakonski staratelj/ica, tetka/tetak, ujna/ujak ili drugi/a član/ica porodice, staratelj/ka, usvojitelj/ka, hranitelj/ka, zajednica i društvo.

Roditeljstvo je, pogotovo u današnjem vremenu, težak, složen i često iscrpljujući zadatak. Zahtjevi koji su postavljeni pred roditelje/ke, žongliranje ličnih, profesionalnih i porodičnih obaveza, u kombinaciji sa svijetom koji se stalno mijenja te povećana socijalna izolacija, doveli su do otežavanja odgojnog procesa.

Roditelji/ke danas često osjećaju da ne mogu efikasno odgovoriti na negativna ponašanja svoje djece. Oni/e također često bivaju izravno ili neizravno okrivljeni/e, a društvo najčešće okrivljuje majke za navodnu nesposobnost da ograniče ili zaustave negativna ponašanja svoje djece.

---

10 George S. Morrison, Ed.D. Professor and Director of Success For Life Programs Early Childhood Education University of North Texas

Potrebno je također naglasiti da nisu svi građani i građanke u poziciji da ostvare svoje roditeljsko pravo. Ovo pravo je posebno ugroženo kod onih žena koje ne pripadaju ustaljenom tradicionalnom obrascu koji podrazumijeva heteroseksualni brak/vezu ili koje pripadaju marginalizovanim grupama.

Kako bismo mogli/e shvatiti i razumjeti današnje poteškoće i izazove koji su postavljeni pred roditelje/ke, potrebno je razumjeti promjene koje su se desile u društvu. Iste se odvijaju velikom brzinom u svim segmentima savremenog društva te ostavljaju značajne posljedice na stanje, razvoj, ulogu i mjesto porodice u društvu. Najznačajnija pojava našeg vremena je globalizacija koja je sa sobom donijela, s jedne strane pozitivne elemente u razvoju savremenog društva, a s druge dosta negativnih posljedica po različite društvene, etničke i kulturne grupe. Navedeno ostavlja tragove na položaj porodice kao primarne društvene grupe i osnovne ćelije društva, kako se prema klasičnom poimanju porodica određuje.

Savremena porodica ima za cilj da odgoji svestrano obrazovanu i slobodnu ličnost, nastoji kod svoje djece razvijati pozitivne karakterne osobine te osigurati usklađivanje ličnih i društvenih interesa, kao i osposobiti mlade za kreativnu djelatnost te stvarati uslove da mladi u zrelo doba ponesu stvaralačko poduzetništvo, poštovanje i samopoštovanje.

U današnje vrijeme savremena porodica se suočava i s nekim novim pojavama:

- *Nestanak tradicionalnog oblika porodice i zajednice*

U prošlosti su roditelji/ke dobijali/e veću podršku od šire porodice (baka i djedova, tetki i stričeva itd.), komšija/nica i zajednice. Promjene u društvu dovele su do povećane odvojenosti od proširene porodice i naše zajednice. Kako bismo vratili/e blizinu i podršku šire porodice i društva, potrebno je uspostaviti međusobno povjerenje. Trenutna situacija dovela je do značajnog gubitka podrške za roditelje/ke, što može biti otežavajuća okolnost za roditelje/ke u smislu velikih izazova u roditeljstvu.

- *Duže radno vrijeme*

Mnogi roditelji/ke sve više vremena provode radeći i osiguravajući finansijsku podršku svojoj porodici, što pogotovo utiče na djecu u jednoroditeljskim porodicama. Napredak tehnologije (pametni telefoni, digitalna komunikacija) doveo je do toga da mnogi/e roditelji/ke posao “nose” kući. Može li se zaista očekivati od roditelja/ki da provedu više kvalitetnog vremena sa svojom porodicom kada su zahtjevi i očekivanja na poslu, te dodatni radni sati sve veći? Je li realno i pošteno pitati majke da žrtvuju svoje karijere kako bi odvojile više vremena za porodicu?

Žene imaju pravo na obrazovanje, rad i karijeru, dok s druge strane društvo zaostaje u emancipaciji, očekujući od žene da po povratku s posla i dalje preuzme kompletnu brigu i njegu o porodici.

Tradicionalna podjela poslova je i dalje prisutna u našem društvu i žene se uglavnom odlučuju za rad u tradicionalno “ženskim” djelatnostima koja su nerijetko i manje plaćena. Položaj žena na tržištu rada u BiH je prilično nepovoljan što je uzrokovano nizom razloga. Javna je tajna da poslodavci/kinje često izbjegavaju zapošljavanje žena, posebno mlađih žena u reproduktivnoj snazi. Usklađivanje privatnog i porodičnog života, odnosno mogućnosti odsustva s posla zbog majčinstva, često spada u pitanja koja se mladim ženama postavljaju tokom intervjuja za zapošljavanje.

Žene čine 51,1% ukupne populacije, odnosno 51,8% radno sposobne populacije u BiH. Iako ne postoje velike razlike u broju i udjelu žena na tržištu rada u odnosu na muškarce, određeni parametri kao što su bolje plaćene pozicije te prisustvo žena na rukovodećim pozicijama, nisu se promijenili¹¹. Prema istraživanju koje je sprovedla Agencija za ravnopravnost spolova u maju 2014. godine, žene su u upravljačkim strukturama preduzeća zastupljene sa 15,7%.¹²

Veliki problem za roditelje/ke koji/e su nezaposleni/e, roditelje/kekoji/esu u procesu traženja posla, kao iz zaposlene roditelje/

11 Tekst Agencije za ravnopravnost spolova, “Stakleni krov* na tržištu rada u Bosni i Hercegovini”. Dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/stakleni-krov-na-trzistu-rada/>
12 http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2015/04/Godisnji_HRP-7_FINAL_10.04.2015_za-print.pdf

ke jeste nepostojanje kvalitetnih i dostupnih državnih ili privatnih jaslica i/ili vrtića. Cijene takvih servisa su previsoke i roditelji/ke često nisu u mogućnosti da ih priušte, što na indirektan način smanjuje broj zaposlenih žena jer se one povlače s tržišta rada kako bi se brinule o djeci. Posljedica takve odluke često predstavlja nemogućnost pronalaska novog posla nakon odsustva uslijed nedostatka radnog iskustva, kao i nepovoljne politike zapošljavanja. Društvo svojom nebrigom doprinosi isključenju roditeljki iz društvenog i ekonomskog života, ali i iz kulturnog života te obrazovnih procesa. Roditeljima/kama je na raspolaganju sve manje državnih servisa koji pomažu pri odgoju djece, pri čemu naročito trpe žene koje moraju žrtvovati mnogo više kako bi izbalansirale poslovne i porodične obaveze.

- *Kultura srama*

Od vremena Sigmunda Freuda, utemeljitelja psihoanalize, pa do danas, došlo je do povećanja trenda okrivljavanja žene/majke za svako neprihvatljivo ponašanje djece. Negativna ponašanja djece često dovode do pretpostavke da dijete ne dobija dovoljno ljubavi i podrške, kao i do toga da se zanemaruju granice i disciplina. Kao svjedoci/kinje nedoličnog ponašanja djeteta rijetko ćemo razmotriti teškoće s kojima se roditeljke susreću, a koje često dovode do takve situacije. Atmosfera krivice i prijekora često roditeljicama nameće mišljenje da su same krive, što povećava njihovu frustraciju, ali i izolaciju u društvu. U antropologiji, kultura srama je koncept u kojem neko društvo koristi *sram* kao osnovno sredstvo za održavanje kontrole nad djecom i kao način da se unutar društva održava socijalni poredak. Sram, skupa s prijetnjom izopćavanja iz društva, koristi se kao mehanizam u kojem se kontinuirano utvrđuje osjećaj krivice, kao i očekivanje kazne sada, ali i na “drugom svijetu”, za postupke ili ponašanja koja su osuđena od strane zajednice.

Ovakve tradicionalne i patrijarhalne norme društva ostavljaju direktne posljedice na porodicu i ženu. Nažalost, **patrijarhat se u našem društvu održava uz pomoć običajnog prava koje žene i same poštuju i štite (odricanje naslijeđa u korist braće, odustajanje od školovanja i zaposlenja kako bi se brinule za porodicu, prihvatanje nasilja u braku jer su to prihvatale i njihove majke i bake itd.).**

- *Savremene komunikacijske tehnologije*

Tehnološki i medijski napredak doveli su do mnogih pozitivnih promjena u današnjem svijetu. Savremena tehnologija nam pruža mogućnost lakše i jednostavnije komunikacije, ali dovodi i do smanjenja “stvarne komunikacije”. Nažalost, to je negativno uticalo na mogućnost roditelja/ki da nadziru svoju djecu i njihove aktivnosti, ali je dovelo i do veće izloženosti djece negativnim uticajima u periodu života u kojem usvajaju obrasce ponašanja, kulturu i navike. Putem medija djeca danas upoznaju društvo i sebe te usvajaju osnovne principe i pravila socijalizacije. Korištenje televizije, računara i pametnih telefona bez nadzora vodi djecu u virtuelni svijet u kojem su roditelji/ke ograničeni/e u mogućnostima da saznaju šta se dešava u virtualnom životu djeteta. Bosna i Hercegovina je na samom početku edukacije građanki i građana o sigurnoj i odgovornoj upotrebi interneta.¹³

Zaštita roditeljstva je pravo i obaveza države Bosne i Hercegovine i njenih institucija. Izradom zalagačkog dokumenta koji, između ostalog, treba da ponudi zaključke i prijedloge vezane za pitanje roditeljstva i roditeljskog prava žena, želi se pokrenuti zaštita tog prava i dati doprinos u osvještavanju zajednice, društva i države o njegovoj važnosti.

Roditeljstvo, kao temeljno žensko pravo, zagantovano je svim univerzalnim, međunarodnim i domaćim dokumentima u oblasti ljudskih prava. U skladu s Konvencijom o ljudskim pravima, sva prava žena koja su zagantovana međunarodnim sporazumima zagantovana su bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Danas je možda više nego ikada roditeljstvo suočeno s brojnim izazovima i, nerijetko, vrlo visokim očekivanjima. Stoga ne čudi da u istraživanjima i roditelji/ke i šira javnost potvrđuju potrebu za dodatnom stručnom podrškom u odgoju djece. Konvencija o pravima djeteta, uz odgovornosti roditelja/ki prema djeci, u članu 18 govori o odgovornosti društva da pomogne roditeljima/kama u odgoju djece.

Brojne društvene promjene dovode do pojave sasvim novih društvenih okolnosti u kojima se odvija savremeno roditeljstvo i pred roditelje/ke se

13 <http://www.sigurnodijete.ba/bs/>

stavljaju novi izazovi u ispunjavanju roditeljskih odgovornosti. Roditeljska uloga postaje sve zahtjevnija, javljaju se pritisci s različitih strana, preko poslodavaca/kinja, medija, javnih službi pa do drugih članova/ica porodice, a moguća je i promjena vlastitih očekivanja i uvjerenja.

Danas rad izgleda drugačije (sve duže radno vrijeme, veća nesigurnost posla) i struktura porodice je promijenjena (jednoroditeljske zajednice, porodice s djecom iz različitih brakova i veza), a desile su se i promjene u odnosima žena i muškaraca u porodici, promjene u shvatanjima prirode djece, djetinjstva, modela ponašanja itd.

U novije vrijeme dijete stiče novi položaj u društvu i prepoznato je kao subjekt ljudskih prava čije ostvarenje garantuje država, a roditeljstvo izlazi iz sfere privatnosti i ulazi u sferu javnosti te postaje predmetom javne politike.

MARGINALIZOVANE PORODIČNE ZAJEDNICE

Savremeni tok života donosi i nove oblike porodičnog života, a mi ćemo navesti samo neke od njih.

Jednoroditeljske porodice / Samostalne roditeljke

Društvene promjene su uslovile transformacije tradicionalne porodične zajednice.

Broj obrazovanih žena je porastao, žene su sve češće zaposlene, prisutan je pad nataliteta, kao i porast broja razvoda, a postoje i brojne nove forme partnerskog života.

Promijenili su se i stavovi o braku i potrebi njegovog očuvanja po svaku cijenu pa roditeljstvo više ne podrazumijeva neophodnost stupanja u bračnu zajednicu.

Danas su česte i jednoroditeljske porodice koje mijenjaju formu nuklearne porodice koja je shvaćena kao temelj društvene zajednice.

Jednoroditeljske porodice su uvijek postojale. Kroz historiju su imale brojne nazive koji su najčešće bili pogrdni i imali za cilj stigmatizaciju takve porodične zajednice. Neki od tih izraza su "porodica samohrane majke", "ugrožena porodica", "majka s vanbračnom djecom", "problematična porodica", "nepotpuna" ili "krnja porodica".

U vrijeme porasta porodica s jednim roditeljem/kom polako se usvaja novi izraz - "jednoroditeljska porodica" koji samo upućuje na to da u porodici postoji jedan roditelj/ka, te osim što ukazuje na porodičnu strukturu, ne nosi sa sobom nikakvu negativnu konotaciju.

Ovakve porodice čine jedan roditelj ili jedna roditeljka sa svojom djecom ili djetetom. Porodice s jednim roditeljem/kom su u današnje vrijeme sve rasprostranjenija pojava i one se među sobom razlikuju vjerovatno isto onoliko koliko i porodice s oba roditelja. Stavovi društva prema ovim porodicama su često negativni bez utemeljenih razloga.

Iako je odgoj djece u jednoroditeljskim porodicama teži nego u dvoroditeljskim, za dobrobit svih članova/ica porodice važniji su atmosfera i odnosi koji vladaju u porodici nego njena struktura.

Baš kao što se porodica prilagođava društvu i savremenim društvenim promjenama, tako se i društvo i cjelokupna zajednica moraju prilagođavati promjenama koje doživljava i sama porodica.

Samostalne roditeljke, ili “samohrane majke”, kako ih se češće naziva, u društvu se često dijele na osnovu toga kako su postale samostalne ili kako se češće kaže “samohrane”. S tim u vezi počinju se javljati i pitanja o tome u kolikoj mjeri imaju pravo na pomoć države, tj. koliko “zaslužuju” tu pomoć. Rijetko se objektivno sagledava bilo kakav pozitivan aspekt samostalnog roditeljstva, a samostalne roditeljke se često tretiraju kao društveni i moralni problem.

Udovice su, kako u prošlosti pa tako i danas, češće tretirane kao “najzaslužnija” skupina jer su bez svoje krivnje ostale bez partnera. One često predstavljaju oličenje “mučenice” za dobrobit zajednice i njeno “mučeništvo” se glorifikuje. Primjer za takav društveni stav je i dan danas prisutna pojava u BiH društvu da supruge “šehida” ili “poginulih boraca” trebaju imati poseban društveni tretman. Sljedeće u hijerarhiji “zaslužnosti” su razvedene ili ostavljene majke prema kojima se društvo “samilosno” odnosi, a nerijetko ignoriše one koji su npr. odgovorni za takav položaj, što je očigledno kod nepostojanja jasne prakse u naplati alimentacije i/ili sudom određenog iznosa za izdržavanje djece. Najmanje “zaslužnom” skupinom smatraju se neudate majke koje se smatraju neodgovornima.

Društvena podrška i pomoć je često u skladu s ovim stereotipnim stajalištima.

Kada govorimo o odnosu društva i jednoroditeljskih porodica, potrebno se dotaći i alimentacije, tj. naknade za izdržavanje djece koja je zakonska obaveza u slučajevima razvoda roditelja i dodjele starateljstva nad djetetom.

Inicijativa o Alimentacionom fondu u našoj državi je još uvijek na samom početku, ali je primijetna zainteresovanost političkih struktura, posebno žena zastupnica u zakonodavnim tijelima BiH da se i to pitanje riješi. Samim time, uspostavljanjem Alimentacionog fonda direktno će se uticati na smanjenje siromaštva jednoroditeljskih zajednica.

Ovaj dokument, pored ostalih preporuka, preporučuje uvođenje termina *samostalna roditeljka (samostalni roditelj)* u službene komunikacije i društveni kontekst, kao i njegovo definisanje jer ženina samostalna uloga u porodici i roditeljskim obavezama ne umanjuje njenu vrijednost kao roditeljke. Dodatna važnost usvajanja ovog termina leži i u priznanju prava LBT* ženama da se ostvare kao majke jer postojanje partnera muškog spola ne bi trebalo biti neophodno pri ostvarivanju roditeljske uloge.

Ono što prati samostalne roditeljke na njihovom roditeljskom putu su nerijetko stigmatizacija i društvena marginalizacija, kao i veća izloženost naporima kod kuće. Veliki psihički i fizički teret dječijeg odgoja je svakodnevica, a podrška društva izostaje. Samostalne roditeljke su suočene sa snažnim predrasudama okoline što vodi ka teškoj ekonomskoj situaciji i svakodnevnicu.

LBT* porodice

Kako je u svim porodičnim zakonima u BiH, entitetskim, kao i zakonima Brčko Distrikta, porodica definisana kao zajednica (bračna ili vanbračna) muškarca, žene i djece, LGBT* osobe su u potpunosti ostavljene bez prava na zasnivanje zajednice (bračne i vanbračne) pa tako i zasnivanja porodice. Iako je 2009. godine u Bosni i Hercegovini donesen Zakon o zabrani diskriminacije, njegova provedba je jako spora, a u nekim oblastima i u potpunosti neusklađena (npr. s Porodičnim zakonom). LGBT* osobe koje žive u vanbračnoj zajednici s djecom/djetetom (još uvijek u anonimnosti i strahu od diskriminacije i nasilja) pravno nisu prepoznate, a u društvu su još uvijek diskriminisane. Statistički podaci o broju takvih porodica u BiH ne postoje.

Potrebno je raditi na usklađivanju zakona, razvijanju svijesti društva, prihvatanju da su LGBT* osobe dio našeg društva, te da samim time imaju i roditeljska prava i potrebe. Kako je navedeno u Godišnjem izvještaju o stanju prava žena u Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine¹⁴, i dalje se najčešći oblik diskriminacije LBT* žena u BiH dešava na institucionalnom nivou, zato što zakoni u BiH onemogućavaju sklapanje brakova i registrovanje vanbračnih zajednica osoba istog spola, kao i usvajanje djece od strane LGBT* osoba, pristup socijalnom i zdravstvenom osiguranju partnera/ice, nasljeđivanju imovine i svim pravima koja, bazirano na prepoznavanju životne zajednice (bračne ili vanbračne) uživaju heteroseksualni parovi. Pored institucionalne diskriminacije, LBT* žene se i dalje suočavaju s uznemiravanjem, govorom mržnje i diskriminacijom u svakodnevnom životu te s poteškoćama pri ostvarivanju osnovnih ljudskih prava.

Još jedan od problema jeste i nepostojanje medicinske i finansijske podrške za transrodne osobe. U Izvještaju o pravima lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba u Bosni i Hercegovini objavljenom u 2014. godini navodi se da se hirurški zahvati moraju raditi u inostranstvu, a da zvanični sistem zdravstvenog osiguranja te troškove ne pokriva. Ipak, osobe nakon promjene spola mogu zakonski promijeniti ime, jedinstveni matični broj i lične dokumente, a još jedino Zakon o matičnim knjigama Brčko Distrikta ne obuhvata “promjenu spola” kao osnov za promjenu ličnih podataka¹⁵.

Porodice u kojima je jedan/na od roditelja/ki osoba s invaliditetom

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine vidi porodicu kao prirodnu i osnovnu jedinicu društva, dok su pravo na porodicu i reproduktivna sloboda jasno naznačeni i u mnogim drugim dokumentima koji zagovaraju ostvarenje osnovnih ljudskih prava i sloboda. Također, postoji opća saglasnost da pravo na slobodu uključuje pravo na autonomiju u smislu kontrole svog tijela, seksualnosti, zdravlja,

14 Esther Garcia Fransioli: Godišnji izvještaj o stanju prava žena u Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine, Sarajevski otvoreni centar, 2013. Dostupno na: <http://soc.ba/godisnji-izvjestaj-o-stanju-prava-zena-u-bosni-ihercegovini-tokom-2013-godine>

15 http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2015/04/Godisnji_HRP-7_FINAL_10.04.2015_za-print.pdf

odnosa i izbora partnera/ice za brak i roditeljstvo bez diskriminacije, stigme ili nasilja. No, u mnogim zemljama širom svijeta ovakvi i slični dokumenti su često samo mrtvo slovo na papiru. Naime, mnogobrojna istraživanja upućuju na to da je osobama s invaliditetom onemogućeno samostalno upravljanje svojim životom. One ne mogu živjeti životom samostalnih odraslih osoba jer se doživljavaju kao nemoćne i zavisne od drugih. Značajan segment prava osoba s invaliditetom odnosi se i na njihovo pravo da donesu odluku o tome da li žele da postanu roditelji/ke. I kada se ostvare u ovoj ulozi, o izazovima s kojima se suočavaju gotovo se i ne govori. Rijetka literatura koja se može naći na ovu temu obično se fokusira na to kakav uticaj roditelj/ka s invaliditetom ima na dobrobit djeteta. U nekim studijama negativan uticaj na dijete se u startu hipotetizuje, proučava i potvrđuje, a u drugim slučajevima se istražuje korelacija između indikatora disfunkcionalnog ponašanja djeteta i roditeljskih disfunkcija, a u nekim se, opet, preuzima obaveza zaštite djece od negativnog uticaja invaliditeta roditelja/ki.¹⁶

Žene s invaliditetom se tradicionalno obeshrabruju ili im se negira mogućnost da rode i odgajaju dijete. One se vide kao djetinjaste, aseksualne ili bespolne, zavisne, nekompetentne, pasivne i zbog toga se smatraju neadekvatnima za reproduktivnu ulogu koja priliči ženi.

Često im se upućuju skeptična uvjerenja članova/ica porodice, zdravstvenog osoblja, pa čak i potpunih stranaca/kinja u pogledu njihove sposobnosti da odgajaju dijete/djecu. Zbog toga one smatraju da treba da rade mnogo više nego roditelji/ke bez invaliditeta kako bi dokazale da su sposobne i postale prihvaćene.

Činjenica jeste da i osobe s invaliditetom imaju želju da postanu roditelji/ke, što se i ostvaruje. Pritom, društvene predrasude i tendencija njihovog isključivanja iz društva im dodatno otežavaju život s djecom. Kada su u pitanju njega i briga o djeci, osobe s invaliditetom nailaze na brojne poteškoće koje ih sprječavaju u društvenoj participaciji¹⁷. Roditelji/ke s invaliditetom često ne traže pomoć koja im je potrebna jer smatraju da će ih to prikazati kao nekompetentne roditelje/ke. Zato im je

16 Prilleltensky, O., 2004

17 Prema Levačić, M. i Leutar, Z. 2009.

najčešća podrška partner/ica ili sopstvena porodica, pa se na ovaj način lični resursi najčešće koriste kao model podrške.

U nekim zemljama su tokom posljednjih decenija osmišljeni novi vidovi podrške roditeljima/kama s invaliditetom. Jedan od njih je lični (roditeljski) asistent/ica, koncept koji je nastao u sklopu *Pokreta nezavisnog življenja*. Takav projekat pokrenut je u Hrvatskoj 2006. godine¹⁸, dok su u Njemačkoj sami/e roditelji/ke s invaliditetom pokrenuli/e nacionalnu kampanju "Pravo na roditeljskog asistenta/icu".¹⁹ Međutim, i u tim slučajevima se pokazalo da zbog neprecizne zakonske regulative roditelji/ke s invaliditetom nailaze na mnoge poteškoće kod ostvarivanja ovog prava. Pozitivni primjeri dolaze iz skandinavskih zemalja, gdje je gotovo podrazumijevajuće da žene s invaliditetom podižu djecu uz pomoć ličnog asistenta/ice²⁰. Podrška u obliku dnevne brige o djetetu prisutna je u Njemačkoj. Taj oblik pomoći roditeljima/kama s invaliditetom omogućava da djeca do četvrte godine života jedan dio vremena provode s osobom koja brine o njima u njihovoj kući ili kući te osobe. Roditelji/ke sami/e biraju osobu koja će brinuti o djetetu, kao i vrijeme, mjesto i obim pomoći. Savremena društva razvijaju nove oblike podrške koji se realiziraju u području njege, pomoći u kući i brige o djetetu, kao i porodično-pravne zaštite.

---

18 Prema <http://www.paraplegia-hr.com>

19 www.weibernetz.de/muetter

20 Prema Levačić, M. i Leutar, Z. 2009.

MEĐUNARODNI DOKUMENTI KOJI SU OSNOVA ZA UTVRĐIVANJE ŽENSKIH LJUDSKIH PRAVA U OBLASTI RODITELJSTVA

Mnogi međunarodni i domaći izvještaji, platforme i smjernice dosta govore i daju upute za zaštitu žena i majčinstva, ali se u jako malo dokumenata govori o pravu na roditeljstvo i zaštiti prava žene na roditeljstvo.

Dokumenti koji definišu ljudska prava na međunarodnom nivou, a BiH je njihova potpisnica i država koja ih je ratifikovala te je obavezna da ispunjava i provodi njihove odredbe, su sljedeći:

1. Međunarodni dokumenti UN-a:
  - Opća deklaracija o ljudskim pravima (član 1 i član 25);
  - Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (Rezolucija Generalne skupštine UN-a, stupila na snagu 3. septembra 1981. godine);
  - Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.

2. Dokumenti međunarodne organizacije rada, gdje u Konvenciji o zaštiti majčinstva iz 2000. godine se navodi da će svaka članica usvajanjem posebnih mjera osigurati da majčinstvo ne bude izvor diskriminacije u oblasti radnih odnosa.

3. Ključni dokumenti Vijeća Europe:
  - Europska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama (član 14 propisuje da se uživanje prava i sloboda predviđenih ovom konvencijom osigurava bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, status po rođenju ili drugi status);
  - Europska socijalna povelja (pravo zaposlenih žena na porodiljsku zaštitu).

4. Dokumenti koji utvrđuju prava iz oblasti zaštite majčinstva u Europskoj uniji:
  - Povelja o osnovnim pravima Europske unije, gdje se, između ostalog, navodi da u cilju usklađivanja porodičnog i profesionalnog života svako ima pravo na zaštitu od otkaza s posla iz razloga koji su u vezi sa majčinstvom i pravo na plaćeno porodiljsko odsustvo i roditeljsko odsustvo nakon rođenja ili usvojenja djeteta.
5. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena - CEDAW (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)²¹ je usvojena na Generalnoj skupštini UN-a 18. decembra 1979. godine, kao prvi sveobuhvatni međunarodno priznati dokument o pravima žena.

Bosna i Hercegovina je jedna od država koja je ratifikovala CEDAW Konvenciju, a koja je stupila na snagu 1. oktobra 1993. godine. Prije 27 godina smo dobili međunarodno priznatu definiciju diskriminacije po osnovu spola koja je preuzeta i ugrađena u Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine (Službene novine BiH, br. 16/03). Konvencija predstavlja poziv državama potpisnicama da poduzmu odgovarajuće mjere za eliminaciju diskriminacije nad ženama od pojedinaca, institucija ili preduzeća, kako na socijalnom, kulturnom, ekonomskom, političkom i građanskom, tako i na bilo kojem drugom polju života. Države koje su ratifikovale ili pristupile CEDAW-u su pravno obavezane da primjenjuju njene odredbe u praksi. Svake četiri godine države članice CEDAW-a moraju predati nacionalne izvještaje o koracima koji su preduzeti u cilju pridržavanja odredbi CEDAW-a.

CEDAW utvrđuje reproduktivna prava žena. Ova prava priznaju osnovno pravo svih parova i pojedinaca/ki da odluče o broju djece te razmaku i vremenu kada će imati djecu, da imaju tačne informacije o spolnim odnosima i drugim sredstvima začeća, kao i pravo na kvalitetne zdravstvene usluge vezane za seksualno i reproduktivno zdravlje. Ova prava također uključuju pravo donošenja odluka o reprodukciji bez diskriminacije, prinude i nasilja. Svjetska zdravstvena organizacija UN-a

---

21 <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>

(World Health Organization - WHO) definiše i razmatra prava seksualnog i reproduktivnog zdravlja.

U CEDAW-u su navedene privremene posebne mjere i mjere za zaštitu majčinstva:

Član 4

1. Usvajanje privremenih posebnih mjera usmjerenih na ubrzavanje *de facto* jednakosti između muškaraca i žena, od strane država potpisnica CEDAW-a ne smatra se diskriminacijom kako je definisano u ovoj Konvenciji i ne smije ni na koji način imati za posljedicu zadržavanje nejednakih ili posebnih mjerila. Ove mjere prestaju se provoditi kada se ostvare ciljevi jednakosti u pogledu mogućnosti i tretmana.
2. Usvajanje posebnih mjera od država potpisnica, uključujući i mjere sadržane u ovoj Konvenciji, kojima je cilj zaštita majčinstva, ne smatra se diskriminacijom.

U članu 5 navodi se da države potpisnice trebaju preuzeti sve moguće mjere:

(b) da porodični odgoj obuhvati i pravilno shvatanje majčinstva kao društvene funkcije i priznanje zajedničke odgovornosti muškaraca i žena u podizanju i razvoju djece, podrazumijevajući da se u svim slučajevima mora, prije svega, voditi računa o interesima djeteta.

Član 11, stav 2:

Radi sprječavanja diskriminacije žena zbog stupanja u brak ili majčinstva i osiguravanja njihovog stvarnog prava na rad, države potpisnice preduzimaju odgovarajuće mjere radi:

- (a) zabrane, pod prijetnjom preduzimanja sankcija, davanja otkaza zbog trudnoće ili porodiljskog odsustva i diskriminacije prilikom otpuštanja s posla zbog bračnog stanja;
- (b) uvođenja plaćenog porodiljskog odsustva ili sličnih socijalnih beneficija, bez gubljenja prava na ranije radno mjesto, primanja po osnovu staža i socijalna primanja;
- (c) podsticanja osiguravanja potrebnih pomoćnih društvenih službi kako bi se roditeljima omogućilo da usklade porodične obaveze

s obavezama na radnom mjestu i učešćem u društvenom životu, posebno podsticanjem osnivanja i razvoja mreže ustanova za brigu o djeci;

- (d) obezbjeđenja posebne zaštite žena za vrijeme trudnoće na onim radnim mjestima za koja je dokazano da su štetna za trudnice. Mjere zakonske zaštite koje se odnose na pitanja obuhvaćena u ovom članu preispituju se periodično, u svjetlu naučnih i tehnoloških saznanja i prema potrebi revidiraju, ukidaju ili produžuju.

Član 16, stav 1:

- (e) jednaka prava da slobodno i odgovorno odlučuju o planiranju porodice, kao i da imaju pristup informacijama, obrazovanju i sredstvima koja će im omogućiti da se koriste ovim pravima;
- (f) jednaka prava i odgovornosti u pogledu starateljstva, tutorstva, upravljanja imovinom i usvajanja djece ili sličnih institucija ako postoje u nacionalnom zakonodavstvu. U svim slučajevima interesi djece moraju biti na prvom mjestu;
- (g) jednaka lična prava muža i žene, uključujući pravo na izbor porodičnog imena, profesije i zanimanja;
- (h) jednaka prava oba bračna druga u pogledu vlasništva nad imovinom, odnosno sticanja, upravljanja, uživanja i otuđivanja imovine, bez obzira na to da li se ovo obavlja besplatno ili za znatnu materijalnu nagradu.

- 6. Konvencija Vijeća Europe o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Istanbulska konvencija.

BiH je 7. novembra 2013. godine postala šesta zemlja članica Vijeća Europe koja je ratifikovala ovu Konvenciju. Ovim se BiH obavezala na poduzimanje zakonodavnih i drugih mjera radi osiguranja pravnog, institucionalnog i organizacionog okvira za prevenciju nasilja nad ženama, zaštitu preživjelih nasilja te kažnjavanje počinitelja nasilja. Konvencija je prvi dokument u svijetu koji prepoznaje neravnopravnost spolova kao uzrok nasilja nad ženama i nasilja u porodici i definiše način kako da se ovaj uzrok eliminiše. Osim

aktivnosti vladinih institucija, važno je da se pojedinci/ke uključe u borbu protiv rodni stereotipa, štetnih tradicionalnih praksi i diskriminacije žena. Konvencija se ne zaustavlja na identifikovanju različitih oblika nasilja nad ženama, već traži od država članica da integrišu nova krivična djela u svoje zakonodavstvo i osiguraju da se efikasno istraže sve sumnje na nasilje nad ženama i nasilje u porodici.

7. Potrebno je spomenuti i Konvenciju o pravima djeteta kojom se propisuje da će države potpisnice poštovati i osigurati svakom djetetu prava navedena u ovoj Konvenciji, bez ikakve diskriminacije prema djetetu, njegovim roditeljima/kama ili zakonskim starateljima/kama, u pogledu njihove rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog, etničkog ili socijalnog porijekla, imovinskog stanja, teškoća u razvoju, porodičnog porijekla ili neke druge okolnosti.

Ratifikovanjem međunarodnih ugovora svaka država ima obavezu da prati napredak ratifikovanih ugovora u svojoj legislativi, njihovu primjenu i eventualne dopune, posebno onih koji se odnose na zaštitu prava žena putem redovnih analiza i izvještaja najviših tijela koja su se obavezala u implementaciji ovih dokumenata.

Iz standarda ljudskih prava, kada su u pitanju zaštita majke i majčinstva, izvode se obaveze Bosne i Hercegovine u oblasti zaštite majke i majčinstva i one su uređene u zavisnosti od međunarodne organizacije koja je donijela određeni dokument. **Obaveze utvrđuju sljedeće elemente prava u domenu zaštite majke i majčinstva: obuhvat pravom, uslove za ostvarivanje prava, porodijsko odsustvo za majke, roditeljsko odsustvo za očeve, odsustvo prije poroda iz medicinskih razloga, naknada za vrijeme trajanja porodijskog/roditeljskog odsustva za zaposlene, naknada za vrijeme trajanja porodijskog/roditeljskog odsustva za nezaposlene, zaštita radnog mjesta i zabrana diskriminacije, zdravstvena zaštita na radu te zaštita majki koje doje.**²²

---

22 Specijalni izvještaj o stanju zaštite majke i materinstva na području FBiH, 2014. godina, Institutija ombudsmena za ljudska prava BiH

POSTOJANJE I PRIMJENA PRAVA ŽENA NA RODITELJSTVO U BOSNI I HERCEGOVINI

Ustavom Bosne i Hercegovine jasno je definisano da će Bosna i Hercegovina i oba njena entiteta osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda i da je uživanje prava i sloboda, predviđenih u Ustavu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I Ustava, osigurano svim osobama u Bosni i Hercegovini, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost s nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, status po rođenju ili drugi status.

Opći propisi Bosne i Hercegovine u oblasti ravnopravnosti i zabrane diskriminacije sadrže:

- a) Zakon o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine
- b) Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

Propisi koji uređuju zaštitu majke i majčinstva na području Federacije BiH i Republike Srpske

U Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoji jedinstveni Porodični zakon na nivou cijele zemlje. Kako je BiH Ustavom uređena tako da postoje dva entiteta, Federacija BiH (s 10 kantona) i Republika Srpska, tako postoje i dva entitetska zakona koja uređuju pitanje porodice. U Federaciji Bosne i Hercegovine je to Porodični zakon FBiH iz 2005. godine, dok je Porodični zakon Republike Srpske donesen 2002. godine.

U porodičnim zakonima Republike Srpske i Federacije BiH stoji:

Prava i dužnosti roditelja i djece:

- Majka i otac su ravnopravni u vršenju roditeljskog prava i dužnosti. Ako je jedan od roditelja umro ili nije poznat ili mu je oduzeto roditeljsko pravo, roditeljsko pravo pripada drugom roditelju.
- Roditelj se ne može odreći roditeljskog prava.

Vršenje roditeljskog prava i dužnosti:

- Roditeljsko pravo vrše roditelji sporazumno. U slučaju neslaganja roditelja, o vršenju roditeljskog prava odlučuje organ starateljstva (Centar za socijalni rad).

Kako možemo da vidimo, u ovim zakonima porodica predstavlja zajednicu roditelja i djece, te roditelji zajednički donose odluke i dijele dužnosti i prava koja imaju, sve u cilju zaštite prava i interesa djeteta. U smislu oba ova zakona, roditelja može da predstavlja i žena te u skladu sa svim zakonima u našoj državi gdje je navedena zabrana diskriminacije proizilazi da žena ima pravo na roditeljstvo. Ovo dalje naglašava njene obaveze i odgovornosti koje su uređenjem države kroz druge zakone na određeni način ugrožene. To se najbolje može vidjeti kroz Specijalni izvještaj ombudsmena o stanju zaštite majke i materinstva na području FBiH iz 2014. godine, urađenog na inicijativu Zastupničkog doma Parlamenta FBiH²³.

U Izvještaju se navodi da su na području Federacije BiH prava iz oblasti zaštite majke i materinstva uređena zakonima iz oblasti rada i radnih odnosa i zakonima koji uređuju oblast socijalne zaštite. Postupajući po inicijativi Parlamenta Federacije BiH, a imajući u vidu da kantonalna ministarstva vrše upravne, stručne i druge poslove utvrđene u zakonu u oblasti socijalne politike, Institucija ombudsmena se obratila Ministarstvu rada i socijalne politike Federacije BiH i kantonalnim ministarstvima iz oblasti rada i socijalne zaštite s ciljem prikupljanja svih pravno relevantnih informacija. Zatražene su informacije u vezi s primjenom Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom Federacije BiH sa svim izmjenama i dopunama, kao i drugih kantonalnih zakona i podzakonskih propisa, s posebnim osvrtom na primjenu zakonodavstva u praksi. Pored toga, zatražene su informacije o isplatama i broju korisnika naknada te načinu na koji se izdvajaju sredstva za isplatu porodijskih naknada.

U preporuci br. 3 Izvještaja se navodi da „...Ombudsmeni konstatiraju da je potrebno izvršiti usaglašavanje dijela Zakona o radu, na način

da se uredi pravo na porodiljsko odsustvo kao isključivo pravo majke i roditeljsko odsustvo kao pravo oba roditelja”.

U preporuci broj 5. Ombudsmeni sa zabrinutošću konstatuju da su različiti kantoni različito pristupili regulisanju iznosa naknade za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva. Ombudsmeni konstatuju da, iako su različita rješenja moguća u skladu s Ustavom Federacije BiH i Ustavima kantona zbog podijeljene nadležnosti za utvrđivanje različitog nivoa naknade, trenutna rješenja ne osiguravaju dosljednu provedbu principa jednakosti pred zakonom, a posebno u onim kantonima u kojima nije osiguran minimalni standard od 66% naknade od ostvarene plate. Preporuke za pojedinačne kantone date su u dijelu analize stanja po kantonima.

Kao što se može vidjeti u samom Izvještaju, imajući u vidu činjenicu da u Federaciji BiH postoji deset kantona te svaki kanton zakonom uređuje zaštitu porodice i djece oslanjajući se samo na zakone Federacije Bosne i Hercegovine, prava majki nisu svugdje ista kao ni naknade za porodiljsko odsustvo, dužina trajanja porodiljskog odsustva pa ni iznos dječijeg doplatka.

Zakon o radu RS reguliše pitanje isplate naknade za zaposlene roditelje/ke (majke i očeve) kroz Javni fond za dječiju zaštitu RS. Pravo na naknadu se reguliše za zaposlene porodilje i to u visini prosječne plate koju je žena ostvarila u toku posljednjih 12 mjeseci prije počinjanja porodiljskog odsustva (član 111 i 123). Na temelju odredbi Zakona o radu RS te Zakona o dječijoj zaštiti, osnovan je poseban fond koji na pisani zahtjev poslodavca/kinje priznaje pravo na sredstva za isplatu naknade neto plate majci koja je na porodiljskom odsustvu.²⁴

Postoji još jedna oblast koja je uređena Porodičnim zakonima entiteta i to na previše uopćen način, a tiče se jednoroditeljskih porodica.

---

²⁴ http://soc.ba/site/wpcontent/uploads/2016/02/NARAN.IZVJESTAJ_02_20.02.2014._FINAL_web.pdf

Pravna definicija samohranih roditeljki ne postoji i u zakonima samohrano roditeljstvo nije definisano. U Porodičnom zakonu FBiH nigdje se ne navodi termin "samohrani roditelj" ili, kako ga mi težimo nazvati, "samostalni/a roditelj/ka". U Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom FBiH stoji da je samohrana majka ona koja nije u braku i ne živi u izvanbračnoj zajednici, a sama izdržava svoju djecu. U Republici Srpskoj definicija samohranog roditelja je također nepotpuna.

U Porodičnom zakonu Republike Srpske stoji da je samohrani roditelj onaj koji samostalno vrši roditeljsko pravo nad djetetom, a čiji je drugi roditelj umro ili nije poznat.

Znači, Zakon prepoznaje samostalnog/u roditelja/ku samo u slučaju da je partner/ka umro/la ili je, recimo, na služenju zatvorske kazne, dok to isto ne prepoznaje u slučajevima razvoda, kada drugi roditelj/ka ne vrši svoju roditeljsku dužnost, plaćanje alimentacije i slično.

Jedan od primjera koji dokazuju apsurdnost ovog zakonskog definisanja, a o kojem je bilo govora i u medijima, ogleda se u tome da je samostalna roditeljka koja je htjela upisati dijete u državni vrtić za potrebe prednosti upisa kao samostalna roditeljka morala priložiti potvrdu o smrti ili nestanku oca (ili potvrdu da je otac nepoznat) jer nju zakon kao samostalnu roditeljku ne prepoznaje po drugom osnovu.²⁵

Zakon o osnovama socijalne zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom FBiH iz 1999. godine kaže u članu 5 da porodicu, glede ovog Zakona, čini: bračni drug, odnosno izvanbračni drug, dijete (bračno, vanbračno, usvojeno, pastorče i dijete bez roditelja uzeto na izdržavanje), otac, majka, maćeha, djed i baba/nona (po ocu i majci) i braća i sestre bračnih drugova.

U Republici Srpskoj je socijalna zaštita zakonski uređena kroz dva zakona i to kroz Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske iz 2012. godine i Zakon o dječijoj zaštiti iz 2002. godine.

Nova društveno politička pitanja koja su stalno na neki način u procesu usklađivanja su pitanja medicinski potpomognute oplodnje te pitanje hraniteljstva i usvajanja u Bosni i Hercegovini. Ovaj dokument se samo kratko osvrće na navedene teme, ali svakako u našem daljnjem zalagačkom radu pitanja prava na medicinsku potpomognutu oplodnju, kao i revizija Zakona o hraniteljstvu i usvajanju će svakako doći na dnevni red. Fondacija CURE se u 2016. godini intenzivnije počela baviti i pitanjima seksualno reproduktivnih prava žena, gdje se između ostalog dotičemo i pitanja biopolitike, bioekonomije i slično.

Hraniteljstvo

Hraniteljstvo je oblik zaštite izvan vlastite porodice kojim se djetetu ili odraslom licu osigurava smještaj i zaštita u hraniteljskoj porodici.²⁶

Po pitanju hraniteljstva u Bosni i Hercegovini, s obzirom na to da ne postoji državno ministarstvo socijalne zaštite, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je izradilo Nacrt zakona o hraniteljstvu u FBiH²⁷, a u Republici Srpskoj je stanje malo bolje jer već neko vrijeme postoji Pravilnik o hraniteljstvu (Službeni glasnik RS, br. 27/14).

Vantjelesna oplodnja

Još jedna oblast u našem zakonodavstvu koja nije definisana zakonom na državnom nivou je vantjelesna oplodnja. Otprilike 15%-20% populacije suočeno je s problemom neplodnosti. Prema nekim procjenama i istraživanjima, razlozi u 40% slučajeva su problemi kod muškaraca, u 40% kod žena, dok ostalih 20% ostaje neobjašnjeno.

Zdravstvo u Bosni i Hercegovini je u nadležnosti entiteta te nije jednostavno donijeti državni zakon, ali postoji ustavni osnov za donošenje istog po osnovu članova 2 i 3 Ustava BiH gdje se navodi da svi građani/ke Bosne i Hercegovine imaju pravo na stupanje u brak i zasnivanje porodice.

---

26 http://www.parlamentfbih.gov.ba/dom_naroda/bos/parlament/propisi/El_materijali_2015/Zakon%20o%20hranjiteljstvu_bos.pdf

27 http://www.parlamentfbih.gov.ba/dom_naroda/bos/parlament/propisi/El_materijali_2015/Zakon%20o%20hranjiteljstvu_bos.pdf

Federalno ministarstvo zdravstva u svom mandatnom planu rada od 2015. do 2018. godine predvidjelo je donošenje Zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom, kojim će se regulisati način i postupak obavljanja ove vrste oplodnje u zdravstvenim ustanovama u Federaciji BiH.

U augustu 2016. godine Parlament Federacije BiH ponovo je odbio Prijedlog Zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom u FBiH, ali inicijativa ide dalje, i to ovaj put od strane Komisije za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Parlamentarne skupštine BiH. Komisija je kreirala Prijedlog okvirnog Zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom koji bi trebao biti usvojen na državnom nivou.

U Zapadnoj Europi državne institucije finansiraju po nekoliko postupaka - u Hrvatskoj šest, u Sloveniji tri, u Turskoj dva, dok u Federaciji BiH pacijenti/ce uglavnom sami/e snose sve troškove liječenja i vantjelesne oplodnje. Tako je i u kantonima ova oblast različito definisana, pa imamo primjere gdje Tuzlanski, Unsko-sanski i Zeničko-dobojski kanton osiguravaju svojim pacijentima/cama određenu vrstu sufinansiranja, a u Kantonu Sarajevo pacijenti/ce imaju mogućnost kupovine dvaju lijekova koji su na esencijalnoj listi i plaćaju se u pola cijene. U Republici Srpskoj Fond zdravstvenog osiguranja finansira dva postupka vantjelesne oplodnje.

Očito je da ova prava, koliko god bila ograničena, mogu uživati samo muškarci i žene koji/e su u braku te su ostale osobe koje bi željele ostvariti pravo na roditeljstvo uz pomoć medicinski potpomognute oplodnje u startu onemogućene u toj želji (LBT* žene, žene s invaliditetom, žene koje nisu u braku itd.).

Zakon, pravilnik i dokumenti koji su u nastajanju ne regulišu pitanje prava LBT* žena na vantjelesnu oplodnju, što zbog nepostojanja Zakona o istospolnim brakovima/partnerstvima, što zbog nemogućnosti da žena koja nije u braku ostvari mogućnost majčinstva tim putem.

Žene s invaliditetom se također nalaze u nepovoljnom položaju po ovom pitanju, prevashodno jer se u pitanje stavlja njihova sposobnost za brigu o djetetu/djeci.

Usvojenje

Usvojenje predstavlja najkvalitetniji i trajni vid zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja. Porodično-pravni institut usvojenja je takav da je koncipiran kao pravo djeteta koje je trajno lišeno roditeljskog staranja na odgovarajući oblik porodično-pravne zaštite. Usvojenje je u Konvenciji o pravima djeteta osmišljeno s pozicije potreba djeteta i njegovog prava da se razvija u porodičnom okruženju, odnosno u usvojilačkoj porodici u slučaju trajne nemogućnosti življenja s biološkim roditeljima, a u slučajevima i pod uslovima predviđenim pozitivnim zakonskim propisima iz te oblasti.

Stoga je važno napomenuti da usvojenje ni u jednom propisu, bilo da se radi o međunarodnom dokumentu ili o domaćem propisu, kao ni u pravnoj teoriji i teoriji socijalnog rada, nije koncipirano kao pravo usvojitelja/ki, već isključivo kao pravo djeteta - usvojenika/ce. Ovo je urađeno zato što je djetetu bez roditeljskog staranja potrebno obezbijediti adekvatne uslove za rast, razvoj, vaspitanje, obrazovanje i ostale potrebe koje dijete ima. Prema Porodičnom zakonu RS-a, potpuno usvojeno može biti samo dijete uzrasta do pet godina koje nema živog roditelja/ku ili su mu roditelj/ka nepoznati, čiji su roditelj/ka dijete napustili, a više od jedne godine im se ne zna mjesto boravka, te čiji su roditelj/ka pred organom starateljstva pristali, odnosno dali saglasnost, da njihovo dijete bude potpuno usvojeno. Dijete u potpunosti mogu usvojiti zajednički bračni supružnici. U FBiH je potrebno da jedna osoba iz (van)bračne zajednice ispunjava uslove da bi se ostvarilo potpuno usvojenje.²⁸

Po pitanju usvojenja opet se javlja problem prava LBT* žena, žena koje nisu u braku i žena s invaliditetom na usvojenje. Kako je ranije navedeno, opće regulisano pravo usvojenja sastoji se u tome da su heteroseksualni parovi, koji su ekonomski, zdravstveno i socijalno obezbijeđeni u prednosti odnosno omogućeno im je ostvarivanje ovog prava.

²⁸ Za dalje istraživanje ove teme preporučujemo IRI, Miković, B, (Analiza trenutne politike o djeci bez roditeljskog staranja u FBiH, 2014)

Pravo žene na izbor, seksualno-reproduktivno zdravlje i besplatnu kontracepciju

Svaka žena ima pravo izbora i planiranja sopstvene porodice, ali i pravo na pristup različitim kontracepcijskim sredstvima koja ženama omogućavaju da se brinu o svom tijelu i životu. Prekid trudnoće ili abortus se u FBiH tretira po Zakonu o uvjetima i postupku za prekid trudnoće iz 1977. godine koji proglašava da je "ljudsko pravo odlučiti o rađanju djece"²⁹. U Republici Srpskoj ovo je regulisano Zakonom o uslovima i postupku za prekid trudnoće³⁰ iz 2008. godine. Prema ovim zakonima, u BiH se abortus, na zahtjev pacijentice, bez uključivanja ljekarske komisije, može obaviti do desete sedmice trudnoće. Nakon desete sedmice, abortus se radi samo u slučajevima kada je u pitanju rizik po život i zdravlje žene, rizik po fizičko i mentalno zdravlje djeteta, silovanje ili drugi seksualni zločin. Poslije 20. sedmice trudnoće, abortus se može raditi samo u izuzetnim slučajevima i to da bi se spasili život ili zdravlje žene i tada proceduru odobrava liječnička komisija.

U BiH je mladim ženama i dalje teško da dođu do informacija o kontracepciji jer ne postoji razvijena svijest kod roditelja/ki o razgovoru s djecom o ovim temama, dok škole ne pružaju sveobuhvatne informacije o seksualno-reproduktivnom zdravlju.

Također, veliki je problem nepostojanje kulture redovnih ginekoloških pregleda.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u FBiH je broj maloljetnih trudnica još uvijek visok (iako nije u porastu), ali prema informacijama Asocijacije XY, u porastu je broj žena koje su HPV pozitivne. Jako je bitno imati adekvatan pristup u obrazovanju mladih o seksualno-reproduktivnom zdravlju, o pitanjima prevencije seksualno prenosivih bolesti, o planiranju seksualnih odnosa i slično.

Od 1. aprila 2013. godine, zdravstveno osiguranje u Francuskoj djevojkama u dobi od 15 do 18 godina života omogućava besplatan i anonimni pristup kontracepcijskim sredstvima. U BiH se kontracepcijska

29 Službeni list SRBiH, br. 29/77

30 Službeni glasnik RS, br. 34/08

sredstva plaćaju u punoj cijeni koja je različita u odnosu na to da li se kontracepcija kupuje u FBiH, RS-u ili Brčko Distriktu. Kondom je, kao oblik kontracepcije, najrašireniji oblik zaštite, ali osim ponekih nevladinih organizacija (Asocijacija XY, UG PROI, Vermont Brčko, Viktorija Banja Luka) koje kondome dijele besplatno, ne postoji drugi sistemski oblik pružanja podrške. Implementacijom projekta *Planiranje porodice u BiH, strateški izbori za budućnost* Asocijacije XY, identifikovana je potreba za uspostavljanjem savjetodavne grupe za seksualno i reproduktivno zdravlje pri Ministarstvima zdravstva oba entiteta.

U Bosni i Hercegovini ne postoje praktična rješenja za adekvatan pristup prevenciji i zaštiti seksualnog i reproduktivnog zdravlja marginalizovanih grupa kao što su žene Romkinje, žene iz ruralnih sredina, LBT* žene i žene s invaliditetom.

U ovom smislu ne postoji sistemsko rješenje, npr. za obrazovanje žena o važnosti prevencije i pravovremenih ginekoloških pregleda (žene Romkinje, žene iz ruralnih sredina), za adekvatan fizički pristup pregledima žena s invaliditetom (pristup s invalidskim kolicima), kao i preglede LBT* žena (pregledi i konsultacije bez stigmatizacije i osuđivanja).

Nasilje u porodici i roditeljstvo

Nažalost, u Bosni i Hercegovini je česta pojava da se nasilje u porodici banalizuje i na razne načine opravdava i minimizira. Postoji mnogo neprijavljenih slučajeva nasilja u porodici koje majke/žene prešućuju i trpe iz raznih razloga: zbog ekonomske ovisnosti o nasilniku, straha, sramote, straha od društvene isključenosti ili stigmatizacije.

Možemo slobodno reći da se nasilje i društveno opravdava običajima ili sličnim društvenim pojavama.

Prema istraživanju iz 2013. godine koje je provelo Udruženje Žene ženama, koje je objavljeno u publikaciji *Prepoznaj i spriječi*, rezultati pokazuju da 36,5% žena dolazi iz porodica u kojima je bilo prisutno nasilje. Najčešće je nasilnik bio otac (89,4%), slijedi majka (5,6%) i drugi

članovi/ce porodice, kao što su dijete, brat ili maćeha (3,3%). Na pitanje o tome da li je doživljeno nasilje prijavljeno policiji, samo je 19,9% žena odgovorilo potvrdno.³¹ **Prema ovim rezultatima možemo zaključiti da je nasilje duboko ukorijenjeno u porodicama u kojima odrastaju žene u BiH što svakako dovodi do pitanja usvojenih stavova o nasilju u porodici (nešto što je “normalno” ili “zasluženo”). Bitno je raditi na tome da se djevojčice i djevojke (ali i dječaci i muškarci - u istraživanjima u najvećem obliku vršioci nasilja) edukuju o tome da je nasilje devijacija, krivično djelo, nipošto zasluga zbog nečega pogrešno urađenog i ništa što je opravdano i normalno.**

Od ukupnog broja ispitanica u istom istraživanju, 92,4% je doživjelo psihičko nasilje, 79,8% fizičko nasilje, ekonomsko 61%, a seksualno nasilje 29,3%. Također je provjerena povezanost iskustva nasilja u porodici u kojoj je žena odrastala i doživljavanja nasilja u odrasloj dobi. Utvrđena je značajna povezanost s gotovo svim oblicima nasilja u odrasloj dobi i to najviše sa seksualnim nasiljem. Ispitanicama je postavljeno i pitanje o periodu života kada je počelo nasilje u porodici. **Trećina žena je izjavila da je nasilje počelo nakon rođenja prvog djeteta (35%), nakon čega slijedi odgovor “od početka veze” (27.6%). Svaka šesta žena procijenila je da je nasilje počelo tokom trudnoće (15,5%), a svaka deseta da je nasilje počelo prije ulaska u brak/vanbračnu zajednicu.**

Sudionicama koje su prijavile nasilje postavljeno je i pitanje kako je kvalifikovano djelo. Kod 37,9% sudionica djelo je kvalifikovano prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici, dok je najrjeđe kvalifikovano prema Zakonu o prekršajima. Kod svake četvrte žene djelo je kvalifikovano prema Krivičnom zakonu kao nasilničko ponašanje u porodici, dok isti postotak žena ne zna kako je kvalifikovano počinjeno djelo. **Čak 45,7% sudionica ne zna koja je kazna za počinitelja nasilja. Svaka peta žena je navela da je počinitelj dobio uvjetnu kaznu, novčanu kaznu ili zaštitnu/sigurnosnu mjeru.** Samo je jedna sudionica navela kaznu zatvora.

Pitanjem o spolu počinitelja nasilja utvrđeno je da je kod 94% sudionica počinitelj nasilja muškarac, a kod preostalih 6% počiniteljka je žena.

31 <http://www.zenezenama.org/zene/images/dokumenti/publikacije/nasilje-prepoznaj-i-sprijeci.pdf>

Članom 222 Krivičnog zakona FBiH iz 2003. godine uvedeno je, po prvi put, krivično djelo “nasilja u porodici”. Ukoliko je djelo počinjeno prema članu porodice, počinitelj/ica će biti kažnjen/a novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. Zakonom je propisano nekoliko kvalifikovanih oblika ovog djela koji uključuju upotrebu oružja, nanošenje teških tjelesnih povreda ili prouzrokovanje smrti te usmrćivanje člana/ice porodice kojeg je počinitelj/teljica prethodno zlostavljao/la. Ova djela kažnjiva su kaznom zatvora od tri mjeseca do 15 godina ili kaznom dugotrajnog zatvora od 21 do 45 godina. Krivični zakon Brčko Distrikta sadrži vrlo slične odredbe u članu 218. **Krivični zakon RS-a iz 2000. godine prvi put je uveo krivično djelo “nasilje u porodici”. Ova odredba izmijenjena je i dopunjena 2003. godine, kada je predviđena strožija kazna zatvora u trajanju do dvije godine.** Ukoliko djelo nasilja u porodici rezultuje smrću člana/ice porodice koji/a je i ranije bio/la zlostavljan/a, počinitelj/ica će biti kažnjen/a kaznom zatvora od najmanje deset godina. Predviđene su odredbe koje definišu nekoliko kvalifikovanih oblika krivičnog djela nasilja u porodici, slične onima iz Zakona FBiH. Svim zakonima o krivičnom postupku propisuje se da žrtve krivičnih djela, uključujući nasilje u porodici, imaju pravo podnijeti imovinsko-pravni zahtjev koji se može odnositi na “naknadu štete, povrat stvari ili poništavanje određenog pravnog posla”. Imovinsko-pravni zahtjevi trebaju se rješavati s glavnom stvari u krivičnom postupku, odnosno na ročištu za izricanje krivično-pravne sankcije.

Republika Srpska i Federacija BiH su 2005. godine usvojile Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, čije se odredbe na izvjestan način prepliću s odredbama iz Krivičnog zakona. Oba zakona definišu koncept porodice i krivičnog djela nasilja u porodici i određuju zaštitne mjere za preživjele nasilja u porodici. Značajno je da se ovim zakonima propisuju krivično-pravne sankcije za sve državne zvaničnike/ce koji/e ne prijave slučaj nasilja u porodici. Misija OSCE-a je 2009. godine objavila izvještaj s preliminarnim rezultatima primjene Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u RS i FBiH u kojem je istaknut niz problema u vezi s primjenom ovih zakona i izricanjem zaštitnih mjera za žrtve nasilja u porodici.³²

U publikaciji *Mapa ženskih prava u Bosni i Hercegovini* iz 2015.

³² Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelja nasilja u porodici, Analiza i preporuke o krivično-pravnim sankcijama u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini iz decembra 2011. godine

godine³³, autorice Fedre Idžaković, navodi se da su s krivičnim djelom nasilja u porodici povezana krivična djela protiv života i tijela i to krivično djelo “teška tjelesna ozljeda” počinjena prema bračnom partneru/ici ili osobi u izvanbračnoj zajednici ili roditelju/ki svog djeteta s kojim/om ne živi u zajednici. Krivično djelo “rodoskrvnuće” je također neposredno povezano s nasiljem nad ženama, a počinitelji su otac, brat, djed i/ili očuh. **U praksi se procesuiru vrlo mali broj ovih krivičnih djela zbog pritiska na preživjelog/u od strane članova/ica porodice jer se pokretanjem postupka sramoti porodica, smanjuju mogućnosti udaje/ženidbe itd.**³⁴

Kazne za sva navedena djela u Krivičnim zakonima Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske su minimalne u odnosu na štetu koju nanose preživjelima, u ovom slučaju najčešće ženama. U velikom broju slučajeva kazne se i ne izdržavaju. A sve s pretpostavkom da žene preživjele nasilja prijave slučaj nasilja u porodici. Nažalost, društvo im ni u ovom slučaju ne pomaže u prijavljivanju znanog slučaja nasilja u porodici. **U bh. društvu ne postoji razvijena svijest o prijavi slučajeva nasilja kako u porodici tako ni prema ženama i djeci.** Član 17. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine propisuje da nepružanje pomoći isto nosi krivičnu odgovornost: „Ko ne pruži pomoć osobi koja se nalazi u direktnoj životnoj opasnosti, iako je to mogao učiniti bez opasnosti za sebe ili drugoga, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do šest mjeseci.”

Prema rezultatima istraživanja iz 2013. godine koje su sproveli Statistički zavodi FBiH i RS-a, a na inicijativu Agencije za ravnopravnost spolova BiH, čak 47% žena je nakon navršene petnaeste godine života bilo izloženo barem jednom obliku nasilja³⁵. Nasilje u porodici ostavlja teške posljedice na preživjele nasilja, naročito na djecu koja se nađu u sredini u kojoj se dešava nasilje. Ovisno od uzrasta djeteta, te traume mogu biti velike i u pojedinim slučajevima nepopravljive. Svim preživjelima nasilja u porodici je potrebna dugotrajna podrška i psiho-socijalno savjetovanje, ali prevashodno je potrebno razvijati svijest žena da nasilje ne treba

---

33 http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2015/02/Mapa_Zenska-prava_Fedra_Final-za-stampu.pdf

34 ICVA i Zemlja djece, 2014, str. 17

35 http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/studija_prevalenca.pdf

trpiti i da to niko ne zaslužuje, kao i važnost prijave nasilja i zaštite djece od trauma od neposrednog nasilja.

Tačni podaci o rasprostranjenosti nasilja nad ženama ne postoje, ali postoje podaci iz različitih studija na nacionalnom, regionalnom i svjetskom nivou o obimu nasilja koji govore da jedna četvrtina ili jedna petina žena, bez obzira o kojoj se državi radi, ima iskustvo preživljenog nasilja. Većinu tih nasilnih djela su uradili muškarci iz njihovog najbližeg okruženja. Većina žena trpi fizičko i seksualno nasilje i ne govori o ovom problemu što upućuje na postojanje izrazito visokog tzv. tamnog broja.

Nasilje u porodici kao pojava ne prestaje samo od sebe. Potrebno je poduzeti niz akcija jer članovi/ice porodice, nažalost, nisu u stanju da sami/e prekinu ciklus nasilja. Zato se dešava da djeca većine roditelja/ki koji/e su imali/e nasilan odnos s partnerom/icom, kasnije trpe ili čine nasilje u porodici. Tzv. međugeneracijski prijenos ponašanja unutar porodice je fenomen koji se često spominje u kontekstu porodičnog nasilja. On ustvari predstavlja prenos uzoraka ponašanja u porodici. Čak i u slučaju da osoba nije doživjela direktno nasilje, ona razvija senzibilitet za taj problem. Na ovaj problem se potrebno adekvatno osvrnuti te putem edukacija i osvještavanja djelovati na stvaranje sigurnog i podržavajućeg okruženja koje omogućava pravilan psiho-emocionalni razvoj djece u porodicama u kojima se desilo nasilje.

Važno je znati da svako ponašanje roditelja/ki i staratelja/ki, a naročito nasilje među njima, direktno utiče na formiranje uvjerenja, očekivanja i životnih stavova djece, na njihovo doživljavanje svijeta i na njihovo ponašanje.

Odgovornost je i na cijelom društvu da svojim reakcijama i postupcima pošalje jasnu i nedvosmislenu poruku da je nasilničko ponašanje u porodici neprihvatljivo i zakonom kažnjivo. Odgovornost je i na svakom pojedincu/ki da reaguje ukoliko ima saznanja ili opravdane sumnje da neko iz njegove/njene okoline pati zbog porodičnog nasilja.

ZAKLJUČAK

Društvo u kojem živimo je još uvijek u velikoj mjeri patrijarhalno te je položaj žene i dalje nepovoljan. Pravo žene da bude ono što želi je još uvijek daleko od ostvarenja. LBT* žene po pitanju roditeljstva ne mogu ostvariti osnovna prava – biti roditeljke sa svojim partnericama. Žena ne može biti samostalna roditeljka jer zakon diktira postojanje muškog partnera, bez obzira na pretpostavku da su žene samostalne i ekonomski neovisne.

Naša nastojanja da ženama pružimo informacije o njihovim pravima je prvi korak u procesu osnaživanja žena. Informacije koje pružamo moraju biti lako razmljive i prilagođene kulturološkom kontekstu u kojem žene žive. Roditeljstvo, kao jedno od univerzalnih prava žena, je jako bitno, kako za ženu kako bi mogla biti uspješna roditeljka, tako i za buduće naraštaje jer odgoj upravo tome i služi. Teško je odgojiti dijete koje će biti osviješteno o ženskim pravima, ako same žene ta prava ne koriste ili ih ne poznaju.

Ženska prava i pravo žene na roditeljstvo usko su povezani. Pravo žene na roditeljstvo je u skladu s pravom na izbor o svome tijelu i predstavlja osnovu za ostvarivanje svih ostalih ženskih prava.

***Naučila sam da će ljudi zaboraviti šta sam rekla,
ljudi će zaboraviti šta sam učinila, ali ljudi nikada
neće zaboraviti kako sam učinila da se osjećaju.***

Maya Angelou

PREPORUKE za djelovanje aktivistkinjama i zaštitnicama ženskih prava i ženama aktivnim u politici.

1. Pokrenuti inicijativu za uvođenje termina “samostalna roditeljka” u službenu komunikaciju, te definisati status jednoroditeljskih porodica;
2. Raditi na osvještavanju, edukaciji i kontinuiranom radu s djevojkama i ženama na pravu žena na život bez nasilja;
3. Pokrenuti inicijativu za usklađivanje naknada majkama porodiljama na nivou cijele BiH;
4. Osigurati besplatne ginekološke preglede i besplatan pristup kontracepcijskim sredstvima za žene iz svih socijalnih grupa;
5. Pokrenuti zahtjev za uspostavljanje Alimentacionog fonda na nivou BiH;
6. Podržati inicijativu Komisije za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Parlamentarne skupštine BiH za usvajanje Prijedloga okvirnog Zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom FBiH. Inicirati izmjene zakona da se omogući ostvarivanje prava na majčinstvo samostalnim roditeljicama, LBT* ženama i ženama s invaliditetom;
7. Istražiti i analizirati ulogu žene u roditeljstvu kao osnove svakog razvijenog društva.

LITERATURA

1. Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda
2. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)
3. Konvencija Vijeća Europe o prevenciji i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)
4. Povelja Europske unije o osnovnim ljudskim pravima (Službene novine EU, br. 2010/C 83/02)
5. Specijalni izvještaj o zaštiti majke i materinstva na području Federacije Bosne i Hercegovine, 2014, Ured ombudsmana BiH.
6. Zakon o ravnopravnosti spolova BiH
7. Zakon o dječijoj zaštiti RS (Službeni glasnik RS, br. 04/02)
8. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom FBiH (Službene novine FBiH, br. 36/99, 54/04, 39/06, 70/07, 22/09)
9. Porodični zakon FBiH (Službene novine FBiH, br. 35/05, 31/14)
10. Porodični zakon RS (Službeni glasnik RS, br. 54/02, 41/08, 63/14)
11. Godišnji izvještaj o stanju prava žena u Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine – Human Rights Papers, Sarajevski otvoreni centar
12. Mapa ženskih prava u Bosni i Hercegovini, 2015, Fedra Idžaković
13. Gender akcioni plan 2013. – 2017.

Korisni linkovi:

http://fmrsp.gov.ba/s/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1

http://fmrsp.gov.ba/s/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=31&Itemid=50

http://www.vijeceministara.gov.ba/Default.aspx?langTag=bs-BA&template_id=91&pageIndex=1

http://www.mhrr.gov.ba/default.aspx?langTag=bs-BA&template_id=127&pageIndex=1

http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/cedaw/default.aspx?id=9&langTag=bs-BA

http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/default.aspx?id=11&langTag=bs-BA

http://fmrsp.gov.ba/s/index.php?option=com_content&task=view&id=61&Itemid=61

http://fmrsp.gov.ba/s/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=32&Itemid=51

<http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2005/zakoni/25bos.pdf>

http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/ministarstva/rad_socijalna_politika.php

<http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2003/zakoni/47bos.htm>

https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/porodicni_zakon_RS.pdf

<http://www.djeca.rs.ba/index.php?p=60&lang=1>

<http://www.minrzs.gov.rs/cir/>

<http://www.sigurnamreza.ba/>

<http://www.kcsr.ba/>

<http://sos-ds.ba/index.php?otvori=3&pod=16>

<http://www.nahla.ba/>

<http://www.vasaprava.org/>

<http://www.zenezenama.org/zene/images/dokumenti/publikacije/nasilje-prepoznaj-i-sprijeci.pdf>

O AUTORICI

Almina Šatrović živi i radi u Sarajevu. Završila je Srednju učiteljsku školu i Fakultet političkih nauka u Sarajevu. Udata je i majka dvoje djece.

Početak studija započela je i volonterski angažman u radu s mladima. Završila je dvogodišnje usavršavanje za primarnu praktičnu prevenciju ovisnosti gdje se u radu s mladima susrela s mogućnostima promjene društva ukoliko se preventivno djeluje. Kontinuirano učestvuje i saraduje s mnogim profesionalcima/kama na polju prevencije ovisnosti, nasilja u porodici i u radu s mladima.

Profesionalni rad započela je u NARKO NE Udruženju za prevenciju ovisnosti, zatim u SOS Dječijim selima BiH gdje je u radu s porodicama u kojima postoji rizik odvajanja djece od porodice uvidjela značaj i mogućnosti informisanja, edukacije, podrške ženama koje su pretrpile razne oblike zlostavljanja, ponižavanja i zanemarivanja. Trenutno je zaposlena u Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje u Sarajevu.

O Fondaciji CURE

Fondacija CURE (CURE) je feminističko-aktivistička organizacija koja djeluje za jednakost spolova i rodova zalažući se za pozitivne društvene promjene putem obrazovnih, umjetničko-kulturnih i istraživačkih programa. Organizujući afirmativne akcije CURE slave snagu i moć žena te rade na osnaživanju osoba kako bi postali/e pokretači/ce društvenih promjena u BiH i svijetu. Feministički aktivizam je omogućio siguran prostor u kojem su žene jake, neustrašive, sposobne i ujedinjene sa svim svojim različitostima. Fondacija CURE je organizacija profesionalaca/ki i volontera/ki koji/e izlaze na ulice u znak javnog protesta protiv nasilja, diskriminacije, kršenja zakona i osnovnih ljudskih prava, organizuju performanse protiv nasilja, pozivaju umjetnike/ce, naučnike/ce, edukatore/ice, aktiviste/kinje, građane/ke na akciju i konkretan lični doprinos za kreiranje boljeg i zdravijeg bosanskohercegovačkog društva.

www.fondacijacure.org

